ADALET

- إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

- ***"Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."***[1]

[1] Nahl, 16/90.

Tanımı:

- Adalet: Düzenli ve dengeli davranma, her şeyin ve herkesin hakkını verme, haksızlıklardan uzaklaşarak orta yolu tutma, bir şeyi yerli yerine koyma, insaf ve eşitlik anlamlarındadır.

- Geniş kapsamlı bir kavram olan adâletin zıddı ise; "zulüm, hıyanet ve insafsızlık"tır.

İnsanın Sorumluluğu:

- Hak ve adâlet bahsinde en büyük hesabı, varlıklar içerisinde insanoğlu verecektir. Çünkü insan, yaratılmışların en şereflisi olarak bütün varlıkların kendisine âmâde kılınması dolayısıyla onların hak ve hukuklarının mesûliyetini de üzerine almıştır. Yani insan, sadece kendine âit hakları değil, bütün varlıkların haklarını korumakla da

vazifelidir. Yani bitkilerin de, hayvanların da, eşyanın da haklarını muhâfaza mesûliyeti, insana âittir.

- Şâir Firdevsî, Şehnâme adlı eserinde adalet sorumluluğunu şöyle dile getirir:
- **“Bir yem tânesi çeken karıncayı dahî incitme! Çünkü onun da canı vardır. Can ise, tatlı ve hoştur.”**
- Üstelik kıyamet günü insanoğluyla beraber diğer varlıklar da dirilecekler ve dünyada iken çiğnenen haklarını alacaklardır. Bu itibarla bir hayvana cefâ vermek, onu haddinden fazla yormak, hattâ lüzumsuz yere yaş bir dalı koparmak bile dînen yasaklanmıştır. Hattâ zararlı bir mahlûku zarûret dolayısıyla öldürürken dahî zulmetmek câiz kılınmamıştır.

Adaletin Önemi:

- اِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيّنَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَاْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ

- ***Allah'ın âyetlerini inkâr edenler ve haksız yere peygamberleri öldürenler, insanlar içinde adaleti emredenlerin canına kıyanlar yok mu? Bunları acıklı bir azapla müjdele!***[2]

---

[2] Al-i İmran, 3/21.

- لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ...

- ***"Andolsun biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adaleti yerine getirmeleri için beraberlerinde kitabı ve mizanı indirdik…"***[3]

[3] Hadid, 57/25.

- Peygamber Efendimiz buyurdular ki:

- وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ

- *“Mazlumun bedduasından son derece sakının, çünkü onun bedduası ile Allah arasında bir perde yoktur.”*[4]

[4] Buhari, Müslim.

<u>Adalet-Güç Dengesi:</u>

- Hz. Ebû Bekir şöyle demiştir:
- **“Kuvvete dayanmayan adâlet âcizdir. Adâlete dayanmayan kuvvet ise zâlimdir.”**

Allah'ın Adaleti:

- وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ

- ***Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş,) bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu (adalet terazisine) getiririz. Hesap gören olarak biz (herkese) yeteriz.***[5]

---

[5] Enbiya, 21/47.

Yönetimde Adalet:

- اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلَى اَهْلِهَا وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ اِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا

- ***Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir.***[6]

[6] Nisa, 4/58.

- Hz. Peygamber buyurdu ki:

- إِنَّ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَدْنَاهُمْ مِنْهُ مَجْلِسًا إِمَامٌ عَادِلٌ وَأَبْغَضَ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ وَأَبْعَدَهُمْ مِنْهُ مَجْلِسًا إِمَامٌ جَائِرٌ

- *"Kıyâmet gününde insanların Allah'a en sevgili olanı ve Allah'a en yakın bulunanı adil devlet başkanıdır. Kıyâmet gününde insanların Allah'a en sevimsizi ve makamca da Allah'tan en uzak bulunanı zalim devlet başkanıdır.*[7]

[7] Tirmizi.

- Hz. Peygamber buyurdu ki:
- كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ اَلْإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي أَهْلِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا وَالْخَادِمُ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ
- *"Hepiniz çobansınız; hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Devlet reisi de bir çobandır ve sürüsünden sorumludur. Erkek ailesinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Kadın kocasının evinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Hizmetkâr efendisinin malının çobanıdır; o da sürüsünden sorumludur. Netice itibariyle hepiniz çobandır ve güttüğü sürüden sorumludur."*[8]

[8] Buhari.

- Hz. Peygamber buyurdu ki:

- مَا مِنْ عَبْدٍ اِسْتَرْعَاهُ اللَّهُ رَعِيَّةً فَلَمْ يَحُطْهَا بِنَصِيحَةٍ إِلَّا لَمْ يَجِدْ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ

- *"Bir kul ki, Allah onu halkı görüp gözetmek üzere vâlî kılar da, o, hayırlı irşâdıyla halkı muhafaza etmezse, elbette o kişi cennet kokusu koklayamayacaktır.*[9]

- Rasulullah buyurdu ki:

---

[9] Buhari.

- كَيْفَ يُقَدِّسُ اللَّهُ أُمَّةً لَا يُؤْخَذُ لِضَعِيفِهِمْ مِنْ شَدِيدِهِمْ
- *“...Güçsüzlerin hakkının güçlülerden alınmadığı bir toplumu Allah nasıl temize çıkarır?!”*[10]

******

- Rasulullah buyurdu ki:
- عَدْلُ يَوْمٍ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ سِتِّينَ سَنَةٍ
- *"Bir gün adaletle yönetmek, altmış yıl (nafile) ibadetten hayırlıdır."*[11]
- Hz. Ebu Bekir, halife seçilmesinin ardından okuduğu hutbede İslam’ın Adalet anlayışını şöyle dile getirmiştir:

---

[10] İbn Mace.
[11] Kenzu’l-Ummal.

- أَمَّا بَعْدُ أَيُّهَا النَّاسُ فَإِنِّي قَدْ وُلِّيتُ عَلَيْكُمْ وَلَسْتُ بِخَيْرِكُمْ فَإِنْ أَحْسَنْتُ فَأَعِينُونِي ؛ وَإِنْ أَسَأْتُ فَقَوِّمُونِي ؛ اَلصِّدْقُ أَمَانَةٌ وَالْكَذِبُ خِيَانَةٌ وَالضَّعِيفُ فِيكُمْ قَوِيٌّ عِنْدِي حَتَّى أُرِيحَ عَلَيْهِ حَقَّهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَالْقَوِيُّ فِيكُمْ ضَعِيفٌ عِنْدِي حَتَّى آخُذَ الْحَقَّ مِنْهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ

- Ey insanlar! Sizin en hayırlınız olmadığım halde size yönetici oldum. Eğer ben güzel işler yaparsam beni destekleyin. Eğer kötü işler yaparsam beni düzeltin. Doğruluk emanettir, yalan ise hıyanettir. Sizin içinizde zayıf olanınız hakkını ona teslim edene kadar inşallah benim katımda güçlüdür. Sizin içinizde güçlü olanınız ise ondan gasp ettiği hak alınıncaya kadar inşallah benim katımda zayıftır.

Zulme Boyun Eğmemek:

Rasulullah buyurdu ki:

- إِنَّ مِنْ أَعْظَمِ الْجِهَادِ كَلِمَةَ عَدْلٍ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ

- *"Cihadın en faziletlisi, zalim sultanın karşısında hakkı ve adâleti söylemektir."*[12]

******

- Halîfe Câfer Mansur'un haksız icraatlarına âlet olmak istemeyen İmâm-ı Âzam Hazretleri, zindanda kırbaçlanmak pahasına Bağdat kadılığını reddetmiştir.

---

[12] Ebu Davud, Tirmizi.

- **Zulmü alkışlayamam, zâlimi asla sevemem;**
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
Biri ecdâdıma saldırdı mı, hattâ boğarım!..
- Boğamazsın ki!
- Hiç olmazsa yanımdan koğarım.
Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam;
Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam.
Doğduğumdan beridir âşıkım istiklâle,
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle!
Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?
Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boyunum!
Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim!
Adam aldırma da geç git, diyemem aldırırım.

Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım!
Zalimin hasmıyım amma severim mazlumu...
İrticâın şu sizin lehçede ma'nâsı bu mu?

Mehmet Akif ERSOY

Yargıda Adalet:

- وَاِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ اِنَّ اللّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ
- ***…Eğer aralarında hükmedersen adaletle hükmet. Şüphesiz Allah, adaletli davrananları sever.***[13]

******

- ***Nisa, 105-112. Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitab'ı hak ile indirdik; hainlerden taraf olma!***
- ***106. Ve Allah'tan mağfiret iste, çünkü Allah, çok yarlığayıcı, ziyadesiyle esirgeyicidir.***

[13] Maide, 42.

- ***107. Kendilerine hıyanet edenleri savunma; çünkü Allah hainliği meslek edinmiş günahkârları sevmez.***
- ***108. İnsanlardan gizler de Allah'tan gizlemezler. Halbuki geceleyin, O'nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken O, onlarla beraber idi. Allah yaptıklarını kuşatıcıdır (O'nun ilminden hiçbir şeyi gizleyemezler).***
- ***109. Haydi siz dünya hayatında onlara taraf çıkıp savundunuz, ya kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak yahut onlara kim vekil olacak?***
- ***110. Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok yarlığayıcı ve esirgeyici bulacaktır.***
- ***111. Kim bir günah kazanırsa onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah her şeyi bilicidir, büyük hikmet sahibidir.***

- ***112. Kim kasıtlı veya kasıtsız bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak ki, büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.***[14]
- **Ayetin Tefsiri:** Müfessirler bu âyetlerin bir hırsızlık hâdisesi hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir. Görünüşte Müslüman olan Tu'me b. Übeyrik adında biri, bir Müslüman'ın evinden çaldığı kalkanı bir Yahudi'ye emanet bırakmış, emarelerden hareketle kalkan Yahudi'nin evinde bulunduğunda onun ifadesine binaen adam yakalanmış; fakat yemin ederek hırsızlığı Yahudi üzerine atmış ve buna da akrabalarını şahit göstermiştir. Yemin ve şahitler sebebiyle yanlış bir hüküm verecekken bu âyetler inmiş ve Efendimiz'i mühim bir yanlıştan korumuştur. Bunun üzerine Allah Resulü (sas) Tu'me'yi suçlu bulup cezalandırılmasına hükmetmiştir.[15]

[14] Nisa, 105-112.
[15] Elmalı, III, 78-79.

- "Rasulullah (sas) buyurdular ki:

- الْقُضَاةُ ثَلَاثَةٌ: وَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ وَاثْنَانِ فِي النَّارِ فَأَمَّا الَّذِي فِي الْجَنَّةِ فَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَقَضَى بِهِ وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَجَارَ فِي الْحُكْمِ فَهُوَ فِي النَّارِ وَرَجُلٌ قَضَى لِلنَّاسِ عَلَى جَهْلٍ فَهُوَ فِي النَّارِ

- *"Kadı üçtür: Biri cennetlik, ikisi cehennemliktir. Cennetlik olan, hakkı bilip öyle hükmedendir. Hakkı bilip hükmünde (bile bile) adaletsiz davranan cehennemliktir. Halka câhilâne hükümde bulunan da cehennemliktir.*"[16]

[16] Ebu Davud.

- "Rasulullah (sas) buyurdular ki:

- مَنْ طَلَبَ قَضَاءَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى يَنَالَهُ، ثُمَّ غَلَبَ عَدْلُهُ جَوْرَهُ، فَلَهُ الْجَنَّةُ، وَمَنْ غَلَبَ جَوْرُهُ عَدْلَهُ فَلَهُ النَّارُ

- *"Kim Müslümanların kadılık hizmetini talep edip elde etse, sonra adaleti zulmüne galebe çalsa cennete girer. Zulmü adaletine galebe çalsa, ateş onundur.‘‘*[17]

[17] Ebu Davud.

- Hz. Peygamber (sas) buyurdu ki:

- إِنَّ اللَّهَ مَعَ الْقَاضِي مَا لَمْ يَجُرْ فَإِذَا جَارَ تَخَلَّى عَنْهُ وَلَزِمَهُ الشَّيْطَانُ

- *"Bir hâkim adaletten ayrılmadığı sürece Allah kendisiyle beraberdir. Adaletten ayrılır da zulmederse Allah onu yalnız bırakır."*[18]

---

[18] Tirmizi.

- Bir gün Kureyş kabilesinden asil bir kadın hırsızlık yapmıştı. O kadını cezalandırmaması için Ashabdan Üsameyi Peygamberimize gönderdiler. Bu duruma kızan ve üzülen Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdular:

- أَتَشْفَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ، ثُمَّ قَامَ فَاخْتَطَبَ

- *"Nasıl oluyor da bazı kimseler, Allah'ın kanunu karşısında aracı olmaya kalkışıyorlar."* Sonra ayağa kalkarak orada bulunanlara şöyle hitap ettiler:

- إِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ قَبْلَكُمْ، أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ، وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ، وَايْمُ اللَّهِ لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا

- *"Sizden öncekilerin mahvolmasının sebebi şudur: İçlerinden asil, ileri gelen birisi hırsızlık yapınca, onu serbest bırakıyor, zayıf ve fakir bir kimse hırsızlık yapınca, onu cezalandırıyorlardı. Allah'a yemin ederim ki Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapsaydı, onun da cezasını verirdim."*[19]

[19] Buhari, Müslim.

- Ubey b. Kâ'b, hilâfeti döneminde Hz. Ömer aleyhine dava açmıştı. Zeyd b. Sabit hâkimlik görevini yürütüyordu. Hz. Ömer mahkemenin huzuruna gelince Zeyd b. Sabit, halife olması hasebiyle ona hürmet gösterdi, Hz. Ömer ise; "Bu senin hükümdeki ilk adaletsizliğindir." ikazını yaparak davacı Ubey b. Kâ'b'ın yanına oturdu. Ubey'in delili yoktu. Bu durumda "Yemin davalıya gerekir." kuralınca Hz. Ömer'in yemin etmesi gerekiyordu.

- Hilâfet makamında bulunması hasebiyle Zeyd b. Sabit, Ubey'in bu haktan feragat etmesini istedi. Fakat Hz. Ömer mahkemede hâkimlik yapan Zeyd b. Sabit'e, "Eğer senin nazarında Ömer ile herhangi bir adam müsavi değilse, sen bu göreve lâyık değilsin." diyerek sert bir karşılık verdi.[20]

---

[20] Şiblî, Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi, 2/93-94.

- Peygamber Efendimiz buyurdu ki:

- إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ وَأَقْضِيَ لَهُ عَلَى نَحْوِ مَا أَسْمَعُ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ شَيْئًا فَلاَ يَأْخُذْ فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ

- *"Ben ancak bir beşerim. Sizden davalılar bana geldiğinde bazınız delil getirmede diğerinden daha becerikli olabilir. Ben de doğru söylüyor zannıyla onun lehinde hüküm verebilirim. Şu halde sizin ifadenize göre bir kimseye mü'min kardeşinin hakkını alıp verirsem, onu ister alsın isterse bıraksın bu, cehennemden bir parçadır.“*[21]

---

[21] Buhari.

- İbn Abbas (ra) toplumda adaletsizliğin yayılması durumunda o toplumu bekleyen tehlikeyi şöyle dile getiriyor:

- ...وَلَا حَكَمَ قَوْمٌ بِغَيْرِ الْحَقّ إِلَّا فَشَا فِيهِمُ الدَّمُ ...

- “…Bir kavmin (devlet, mahkeme, aile ve fertleri arasında) hak ve adaletten uzak hükümler verilirse, o kavimde mutlaka kan dökümü yaygınlaşır…”[22]

[22] Muvatta.

Hükme Rıza Göstermek:

- وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ
- ***Onlar, aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Peygamber'e çağırıldıklarında, bakarsın ki içlerinden bir kısmı yüz çevirip dönerler.***
- وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ
- ***Ama, eğer hak kendi lehlerine ise, ona boyun eğip gelirler.***
- أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَمِ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ بَلْ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

- ***Kalplerinde bir hastalık mı var; yoksa şüphe içinde midirler, yahut Allah ve Resûlünün kendilerine zulüm ve haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, asıl zalimler kendileridir!***
- **إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ**
- ***Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Rasulüne davet edildiklerinde, müminlerin sözü ancak "İşittik ve itaat ettik" demeleridir. İşte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir.***
- **وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ**
- ***Her kim Allah'a ve Resûlüne itaat eder, Allah'a saygı duyar ve O'ndan sakınırsa, işte asıl bunlar mutluluğa erenlerdir.[23]***

---

[23] Nur, 48-52.

Şahitlikte Adalet:

- يَااَيُّهَا الَّذينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَايَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى اَلَّا تَعْدِلُوا اِعْدِلُوا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوى وَاتَّقُوا اللَّهَ اِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

- ***Ey iman edenler, Allah için hakkı ayakta tutanlar ve adaletle şahitlik yapanlar olunuz. Bir kavme olan kininiz, sizi adaletsizliğe sevk etmesin. Adaletli olun, çünkü o, takvaya daha yakındır. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.***[24]

---

[24] Maide, 8.

- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَى أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

- ***"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, büker (doğru şahitlik etmez), yahut şâhitlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır."[25]***

[25] Nisa, 135.

Aile İçinde Adalet:

- Hz. Peygamber buyurdu ki:

- إِنَّ الْمُقْسِطِينَ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى عَلَى مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ عَنْ يَمِينِ الرَّحْمَنِ اَلَّذِينَ يَعْدِلُونَ فِي حُكْمِهِمْ وَأَهْلِيهِمْ وَمَا وَلُوا

- *“Hükmünde, ailesine karşı ve velayeti altında olanlar hakkında adil davrananlar, kıyamet gününde nurdan minberler üzerindedirler”*[26]

[26] Müslim.

- Numan b. Beşir (ra) isimli genç sahabîye babası malının bir kısmını hibe olarak verip de diğer çocuklarını mahrum ettiğinden annesi bu duruma rıza göstermemiş ve meseleyi sormaları için onları Peygamber Efendimiz'e göndermiştir. Efendimiz (sas):
- أَفَعَلْتَ هَذَا بِوَلَدِكَ كُلِّهِمْ؟
- *“Bu hibeyi çocuklarının hepsine yaptın mı?”* diye sordu
- قَالَ: لَا،
- Adam: “Hayır!” diye cevap verince Rasulullah şöyle buyurdu:
- اِتَّقُوا اللهَ، وَاعْدِلُوا فِي أَوْلَادِكُمْ
- *"Allah'tan korkun ve çocuklarınızın arasında adaletli olun."* Sonra adam geri dönüp yaptığı hibeyi geri aldı.[27]

[27] Müslim.

- Sahâbînin biri, Peygamber Efendimiz’in yanında otururken, yanına küçük oğlu geldi. Hemen onu kucaklayıp öptü ve dizine oturttu. Az sonra da küçük kızı geldi. Adam onu dizine değil, yanına oturttu. Bunu gören Peygamber Efendimiz:

- فَمَا عَدَلْتَ بَيْنَهُمَا

- *“Çocuklar arasında adâleti gözetmen gerekmez miydi?”* buyurdu.[28]

---

[28] Şuabu’l-İman.

Ticarette Adalet:

- وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ

- ***Ey kavmim ölçüyü tartıyı adaletle tam yapın, insanlara haklarını eksik vermeyin.***[29]

[29] Hud, 85.

- وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ {1} اَلَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ {2}وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ {3} أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ {4} لِيَوْمٍ عَظِيمٍ {5} يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ {6}

- ***Vay hâline eksik ölçüp tartanların! Onlar ki satın alırken haklarını tam olarak alırlar. Fakat kendileri başkalarına satarken, ölçüp tartarken eksik yapar, hîle karıştırırlar. Sahi onlar, o en mühim günde, yani bütün insanların Rabbülâlemîn'in divanında duracakları günde, diriltilip toplanacaklarını düşünmezler mi?***[30]

[30] Mutaffifin, 1-6.

Adaletin Dünyada Tecellisi:

- Rasûlullah (sas) buyurdular ki:
- مَنْ أَصَابَ حَدًّا فَعُجِّلَ عُقُوبَتَهُ فِي الدُّنْيَا فَاللَّهُ أَعْدَلُ مِنْ أَنْ يُثَنِّيَ عَلَى عَبْدِهِ الْعُقُوبَةَ فِي الآخِرَةِ وَمَنْ أَصَابَ حَدًّا فَسَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَفَا عَنْهُ فَاللَّهُ أَكْرَمُ مِنْ أَنْ يَعُودَ فِي شَيْءٍ قَدْ عَفَا عَنْهُ
- *"Kim bir hadd cürmü işler de, cezası dünyada verilirse, Allah'ın adaleti kuluna âhirette ikinci sefer ceza vermeye müsaade etmez. Kim de bir hadd cürmü işlemiş, Allah da onun günahını örtmüş ve affetmiş ise, Allah'ın keremi affettiği şeyden dolayı ona dönüp ceza vermeye müsaade etmez."*[31]

[31] Tirmizi.

Affetmenin Fazileti:

- وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ

- ***"Eğer cezâ verecekseniz, size yapılan eziyetin misliyle cezâ verin. Ama sabrederseniz, elbette o, sabredenler için daha hayırlıdır."***[32]

******

- Ebû Bekir, kızı Âişe vâlidemize iftirâ atan şahsı affetmiş ve ona sadaka vermeye devâm etmiştir. Bu yüce ahlâkı teşvik eden şu âyet-i kerîme ne kadar mânidardır:

---

[32] Nahl, 126.

- وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

- ***"İçinizden fazîletli ve servet sahibi kimseler, akrabâya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere (mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar; ferâgat göstersinler. Allâh'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız?.."***[33]

[33] Nur, 22.

- وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ اِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ

- ***"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur."[34]***

[34] Fussilet, 34.

Affın Ölçüsü:

- Unutmamalı ki, suçlu şahsın bir daha o suçu işlememeye dâir samîmî pişmanlık duyması hâlinde onu affetmek, cezalandırmaktan, çok daha hayırlıdır. Fakat suçlunun böyle bir nedâmet göstermediği durumlarda affetmek, bir fazîlet olmaktan çıkar.

- Meselâ suçunda ısrar eden fâsık ve zâlim birini affetmek, onu zulüm ve haksızlığa cesâretlendirmek, hattâ teşvik etmekten başka bir işe yaramaz.

- Diğer taraftan ferdî ve şahsî meselelerde, kusurlu şahsın ıslâhı için onu affetmek, fazîlet ve takvâya daha uygun olmakla birlikte, başkalarını veya umûmu ilgilendiren meselelerde, adâletin tam olarak yerini bulması îcâb eder.

Zulmün Sonucu Zalime Döner:

- Mevlânâ, adâlet ve zulmü şu çarpıcı teşbihlerle îzâh eder:
- “Adâlet nedir? Meyve ağaçlarını sulamaktır. Zulüm nedir? Dikenleri sulamaktır.”
- “Adâleti bilmeyen kişi, kurt yavrusunu emziren keçiye benzer.”

İslam Adaletinden Örnekler:

- İstanbul'un fethinden sonra Hz. Fatih, bütün mahkumları serbest bırakmıştı. Fakat bu mahkumların içinden iki papaz zindandan çıkmak istemediklerini söyleyerek dışarı çıkmadılar. Papazlar Bizans imparatorunun halka yaptığı zulüm ve işkence karşısında ona adalet tavsiye ettikleri için hapse atılmışlardı. Onlarda bir daha hapisten çıkmamaya yemin etmişlerdi.

- Durum Hz. Fatih'e bildirildi. O, asker göndererek, papazları huzuruna davet etti. Papazlar hapisten niçin çıkmak istemediklerini Hz. Fatih'e de anlattılar. Fatih o dünyaya kahreden iki papaza şöyle hitap etti:

- "Sizlere şöyle bir teklifim var. Sizler İslam adaletinin tatbik edildiği memleketimi geziniz. Müslüman hakimlerin ve Müslüman halkımın davalarını dinleyiniz. Bizde de sizdeki gibi adaletsizlik ve zulüm

görürseniz, hemen gelip bana bildiriniz ve sizlerde evvelki kararınızı gereğince uzlete çekilerek hâlâ küsmekte haklı olduğunuzu ispat ediniz”...

- Hz. Fatih’in bu teklifi papazlara çok cazip gelmişti. Hemen padişahtan aldıkları tezkere ile İslam beldelerine seyahate çıktılar. İlk vardıkları yerlerden birisi Bursa idi. Bursa’da şöyle bir hadiseyle karşılaştılar:

- Bir Müslüman bir yahudiden at satın almış, fakat hiçbir kusuru yok diye satılan at hasta imiş. Müslüman ahırına gelen atın hasta olduğu daha ilk akşamdan anlaşılmış. Müslüman sabırsızlıkla sabahın olmasını beklemiş. Sabah olunca da atını alıp kadının yolunu tutmuş. Fakat olacak ya kadı o saatte de henüz dairesine gelmemiş olduğundan bir müddet bekledikten sonra adam kadının gelmeyeceğine hükmederek atını alıp ahıra götürmüş. Atını alıp götürmüş ama at da o gece ölmüş.

- Hadiseyi daha sonra öğrenen kadı, atı alan Müslümanı çağırtıp meseleyi şu şekilde halletmiş:

- “Siz ilk geldiğinizde ben makamımda bulunsa idim, sağlam diye satılan atı sahibine iade eder, paranızı alırdım. Fakat ben zamanında makamımda bulunamadığımdan hadisenin bu şekilde gelişmesine madem ki ben sebep oldum, atın ölümünden doğan zararı benim ödemem lazım” deyip atın parasını Müslümana vermiş.

- Papazlar İslam adaletinin bu derece ince olduğunu görünce parmaklarını ısırmışlar ve hiç zorlanmadan bir kimsenin kendi cebinden mal tazmin etmesi karşısında hayret etmişler. Mahkemeden çıkan papazların yolu İznik’e uğramış. Papazlar orada şöyle bir mahkeme ile karşılaşmışlar:

- Bir Müslüman diğer bir müslümandan bir tarla satın alarak ekin zamanı tarlayı sürmeye başlar. Kara sabanla tarlayı sürmeye çalışan çiftçinin sabanına biraz sonra ağzına kadar dolu bir küp takılmaz mı! Hiç heyecan bile duymadan Müslüman bu altınları küpüyle satın aldığı öbür Müslüman götürüp teslim etmek ister:

- "Kardeşim ben senden tarlanın üstünü satın aldım, altını değil. Eğer sen tarlanın içinde bu kadar altın olduğunu bilseydin herhalde bu fiyata bana satmazdın. Al şu altınları" der. Tarlanın ilk sahibi ise daha başka düşünmektedir. O da şöyle der:

- "Kardeşim yanlış düşünüyorsun, ben sana tarlayı olduğu gibi, taşı ile toprağı ile beraber sattım. Bu sebeple içinden çıkan altınları almaya hiçbir hakkım yoktur. Bu altınlar senindir dilediğini yap" der. Tarlayı alanla satan anlaşamayınca mesele kadıya, yani mahkemeye intikal eder. Her iki taraf iddialarını kadının huzurunda da tekrarlarlar. Kadı,

her iki şahsa da çocukları olup olmadığını sorar. Onlardan birinin kızı, birini de oğlu olduğunu öğrenir ve oğlanla kızı nikahlayarak altını çeyiz olarak veriri.

- Papazlar daha fazla gezmelerinin lüzumsuz olduğunu anlayıp İstanbul'a Hz. Fatih'in huzuruna gelirler ve şahit oldukları iki hadiseyi de aynen nakledip şöyle derler:

- "Bizler artık inandık ki, bu kadar adalet ve birbirinin hakkına saygı ancak İslam dininde vardır. Böyle bir dinin saikleri başka dinden olanlara bile bir kötülük yapamazlar. Dolayısıyla biz zindana dönme fikrinden vaz geçtik, sizin idarenizde hiç kimsenin zulme uğramayacağına inanmış bulunuyoruz" der.

İslam Adaletinden Örnekler:

- Hayber zaferinden sonra Peygamber Efendimiz, Abdullah bin Revâha'yı tahsilât için oraya gönderirdi. Hayber arâzîsini işleyen yahûdîler, Abdullâh'ın görevindeki titizlikten rahatsız oldular. Hattâ bir ara, kadınlarının süs eşyalarından biraz mücevherat topladılar ve:
- "–Bunlar senin, taksim esnâsında bizim lehimize davran ve bize biraz göz yum!" dediler. Abdullah ise onlara:
- "–Vallâhi birçok menfîlikleriniz sebebiyle size duyduğum buğz, size karşı âdil davranmama mânî olamaz. Sizin bana teklif ettiğiniz, rüşvettir. Rüşvet ise haramdır, biz onu yemeyiz!" dedi.
- Yahûdîler, Abdullah'ı iknâ edemeyeceklerini anlayınca şöyle dediler:
- "İşte bu adâlet ve doğrulukla gök ve yer nizâm içinde ayakta durur."[35]

---

[35] Muvatta.

İslam Adaletinden Örnekleri:

- Müslümanlar, Bizans ordusunun üzerlerine gelmekte olduğunu haber alınca, himâye ve idâreleri altında bulunan Humus ahâlîsinden almış oldukları vergileri iâde ettiler ve:
- “–Biz şu anda büyük bir saldırıya mâruz kaldığımız için sizi muhâfaza imkânından mahrumuz. (Bu vergileri ise sizi muhâfaza karşılığında almıştık.) Artık serbestsiniz, dilediğiniz gibi hareket edebilirsiniz.” dediler. Humus ahâlîsi:
- “–Vallâhi sizin idâreniz ve adâletiniz, bizim için daha önce içinde bulunduğumuz zulüm ve zorbalıktan çok daha iyidir. Sizin vâlinizle birlikte şehri Bizans’a karşı müdâfaa edeceğiz.” dediler.

- Kendileriyle sulh yapılmış olan diğer şehirlerin hristiyan ve yahûdî ahâlisi de aynı şekilde hareket etti. Netice İslâm ordusu gâlip gelince de, şehirlerini tekrar müslümanlara açtılar, huzur içinde yaşayıp vergilerini ödemeye devam ettiler.

- İslâm ordusu bu adâleti yalnız Humus'ta değil, önce fethedip sonra çekilmek zorunda kaldığı bütün beldelerde tatbik etmiştir. Meselâ, Plevne düştüğü zaman Gâzi Osman Paşa, hristiyan halktan, onları muhâfaza karşılığında almış olduğu cizyeleri iâde etmiştir.[36]

---

[36] Belâzurî, Fütûhu'l-Büldân, Beyrut 1987, s. 187.

İslam Adaletinden Örnekler:

- 1789’da Fransız ihtilâlcilerinden bir “insan hakları beyannâmesi” hazırlamaları istenmişti. Bu gâye ile dünyâdaki bütün hukuk sistemlerini araştıran heyette bulunan Lafayet, İslâm hukukunun üstünlüğünü görünce, Peygamber Efendimiz’i kastederek:
- “Ey şanlı ve büyük insan! Sen, adâletin ta kendisini bulmuşsun!” demekten kendini alamamıştır.